

СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ

Филолошко-уметнички факултет Крагујевац
СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ
Зборник радова са XIX међународног научног скупа
одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу
(25-26. октобар 2024)

Књига II

ПРИЈАТЕЉСТВО

Уређивачки одбор

- Др Никола Бубања, редовни професор (декан)
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
- Др Милош Ковачевић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
- Др Драган Бошковић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
- Др Бранка Радовић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
- Др Јелена Атанасијевић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
- Др Анђелка Пејовић, редовни професор
Филолошки факултет, Београд
- Др Владимир Поломац, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
- Др Часлав Николић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
- Др Мирјана Мишковић-Луковић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
- Др Катарина Мелић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
- Др Персида Лазаревић ди Ђакомо, редовни професор
Универзитет „Г. д’ Аунуцио”, Пескара, Италија
- Др Ала Татаренко, редовни професор
Филолошки факултет Универзитета „Иван Франко”, Лавов, Украјина
- Др Зринка Блажевић, редовни професор
Филозофски факултет, Загреб, Хрватска
- Др Миланка Бабић, редовни професор
Филозофски факултет, Универзитет Источно Сарајево, Босна и Херцеговина
- Др Михај Радан, редовни професор
Факултет за историју, филологију и теологију, Темишвар, Румунија
- Др Димка Савова, редовни професор
Факултет за словенску филологију, Софија, Бугарска
- Др Јелица Стојановић, редовни професор
Филозофски факултет, Никшић, Црна Гора

Уредници

- Др Драган Бошковић, редовни професор (одговорни уредник)
Др Часлав Николић, редовни професор

Рецензенти

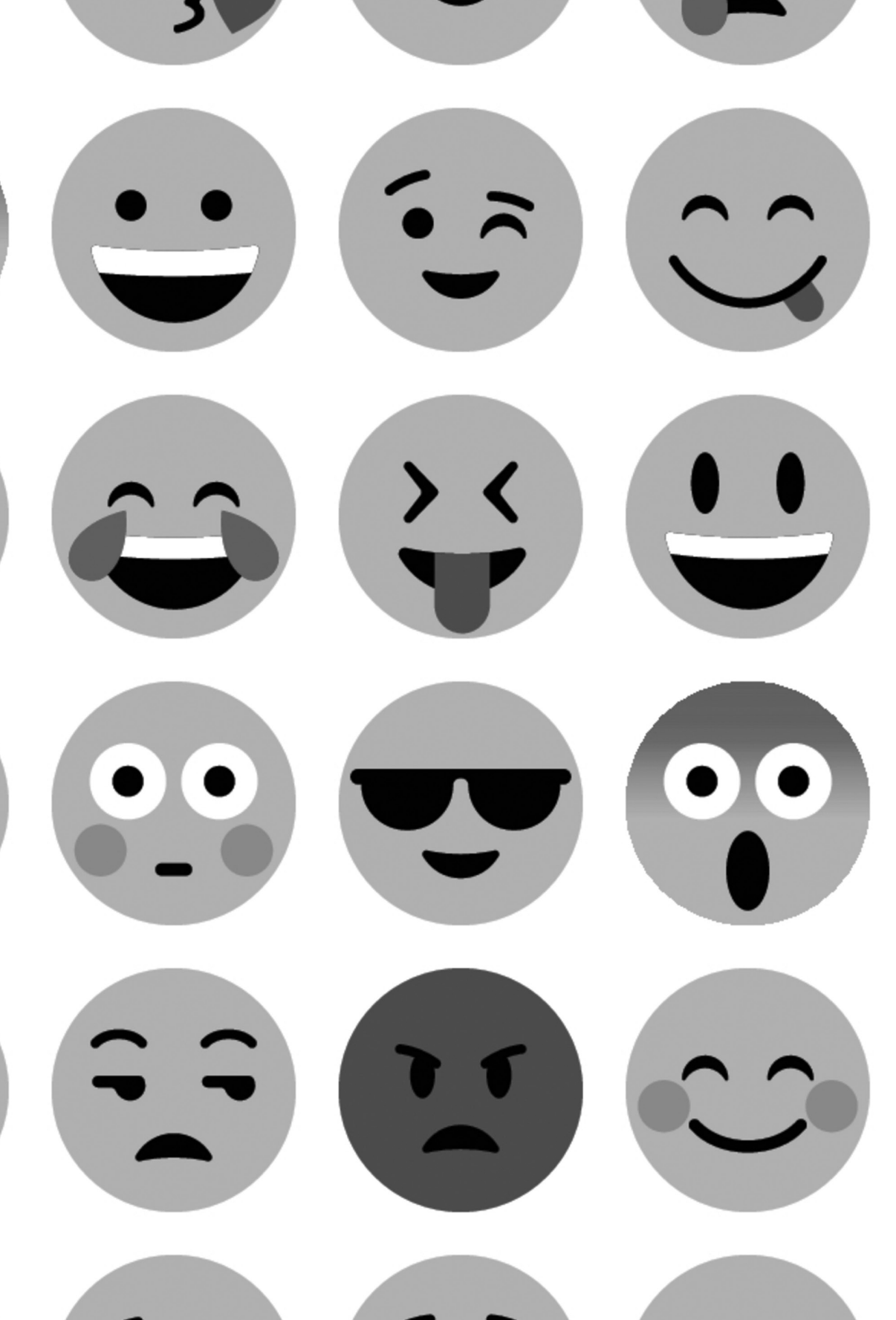
- Др Душан Иванић, редовни професор (Београд)
- Др Александар Јерков, редовни професор (Београд)
- Др Драган Бошковић, редовни професор (Крагујевац)
- Др Богуслав Зиелински, редовни професор (Познањ, Пољска)
- Др Душан Маринковић, редовни професор (Загреб, Хрватска)
- Др Роберт Ходел, редовни професор (Хамбург, Немачка)
- Др Ала Татаренко, редовни професор (Лавов, Украјина)

СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ
Зборник радова са XIX међународног научног скупа
одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу
(25-26. октобар 2024)

Књига II

ПРИЈАТЕЉСТВО

Крагујевац, 2025.

САДРЖАЈ

Јасмина М. АХМЕТАГИЋ

ПРИЈАТЕЉСТВО, ОДГОВОРНОСТ И ПРОБЛЕМ
ИЗБОРА: КНЕЗ МИШКИН / 19

Весна Р. СТАНКОВИЋ ПЕЈНОВИЋ

НИЧЕОВО ПРЕВРЕДНОВАЊЕ ВРЕДНОСТИ ПРИЈАТЕЉСТВА / 31

Саша Ж. РАДОВАНОВИЋ

НИЧЕОВ ЗАРАТУСТРА О ПРИЈАТЕЉСТВУ / 41

Љиљана РОГАЧ МИЈАТОВИЋ

ПОЛИТИКЕ ПРИЈАТЕЉСТВА У КУЛТУРНОЈ ДИПЛОМАТИЈИ / 49

Светлана М. РАЈЧИЋ ПЕРИЋ

„ЉУДСКИ МАНИФЕСТ”, КОНЦЕПТ ПРИЈАТЕЉСТВА ПОСЛЕ ’68-Е / 59

Suzana MARJANIĆ

О АКТАНТУ „ПРИЈАТЕЉИ” У KRLEŽINOM ŽIVOTU / 73

Владимир Б. ПЕРИЋ

БРАТСКА ЉУБАВ ИЗМЕЂУ ИДЕАЛА И СТВАРНОСНИХ ПРЕПРЕКА / 83

Марија С. Докић

АРХЕТИП ХАРМОНИЈЕ КАО ПРВИ ЕЛЕМЕНТ КРЕАЦИЈЕ И ЊЕНА
(АНТИ)ТЕЗА СИМЕТРИЈА КАО ДРУГИ (ДУХОВНО СТВАРАЛАШТВО КАО
ОДГОВОР НА (НЕ)ПРИЈАТЕЉСТВО СИМЕТРИЈЕ И ХАРМОНИЈЕ) / 93

Милица Б. МОЈСИЛОВИЋ

ИВО АНДРИЋ: ОРИЈЕНТОФОБ ИЛИ ЖРТВА
ПОЛИТИКЕ НЕПРИЈАТЕЉСТВА? / 105

Маша Љ. ПЕТРОВИЋ

ПРИЈАТЕЉСТВО КАО ОСНОВНИ ЧИНИЛАЦ ЕМОЦИОНАЛНОГ
ПЕЈЗАЖА ФРАТАРСКИХ ПРИЧА ИВЕ АНДРИЋА / 117

Ана Д. СТЕВИЋ

ПРИЈАТЕЉСТВО, ПРИЧА И ИСТОРИЈА У ПРОКЛЕТОЈ АВЛИЈИ
ИВЕ АНДРИЋА И СЛУЧАЈУ ЦЕМ ВЕРЕ МУТАФЧИЈЕВЕ / 131

Катарина С. ЛАЗИЋ

НАРЦИСОИДНОСТ У СВЕТУ ФИКЦИЈЕ – АНДРИЋЕВ ОМЕР-
ПАША ЛАТАС ИЛИ ГРАНДИОЗНА СЛИКА О СЕБИ / 141

Софија П. СИМОВИЋ

САЗНАЊЕ БЕЗ ИМЕНА И ГРАНИЦЕ – КЊИЖЕВНОСТ И ФИЛОЗОФИЈА
КАО ПРИЈАТЕЉИ ИСТИНЕ У ТУМАЧЕЊУ АНДРИЋЕВЕ ПРИПОВЕТКЕ
„НЕМИРНА ГОДИНА” И КРЛЕЖИНЕ ПРОЗЕ „ЉУБАВ МАРЦЕЛА
ФАБЕР-ФАБРИЧИЈА ЗА ГОСПОЋИЦУ ЛАУРУ ВАРОНИГОВУ” / 153

Мирјана М. БЕЧЕЈСКИ

КНЕЗ МИХАИЛО АНАСТАСА ЈОВАНОВИЋА У РОМАНУ
БЕЗДНО СВЕТЛАНЕ ВЕЛМАР-ЈАНКОВИЋ / 163

Марија М. ШЉУКИЋ

СИМБОЛИЧКА ПРОЈЕКЦИЈА ПРИЈАТЕЉСТВА У ПРОЗРАЦИМА
И ПРОЗРАЦИМА 2 СВЕТЛАНЕ ВЕЛМАР-ЈАНКОВИЋ У
ОГЛЕДАЊУ ЕПОХАЛНОГ ДИНАМИЗМА / 173

Часлав В. НИКОЛИЋ

ШАВ: ПРИЈАТЕЉСТВО У ПРИЧИ „ШТИТ” ДЕЈАНА ВУКИЋЕВИЋА / 183

Оља С. ВАСИЛЕВА

ДУША ЗВЕРИЊАКА: ЈЕЦАЈИ ПРИЈАТЕЉСТВА
МИОДРАГА БУЛАТОВИЋА / 193

Јелена З. МИЛИЋ

БЕОГРАДУ, ПРИЈАТЕЉСКИ: ПРАВО НА ГРАД У РОМАНУ
ПРИЈАТЕЉИ СЛОБОДАНА СЕЛЕНИЋА / 203

Маџда Г. МИЛИКИЋ

„НЕМА ДАНАС ДРУГА. ЛОПОВ ЗЕМЉУ ПРИТИСК’О”:
(АНТИ)ЈУНАЦИ БУГАРСКЕ БАРАКЕ МИЛИСАВА САВИЋА / 215

Жарка Ж. СВИРЧЕВ

МЕМОАРИСТИКА МАГДЕ СИМИН БОШАН
И ЕТИКА ПРИЈАТЕЉСТВА / 227

Сара З. АРВА

ДРУГИ, ТО ЈЕ МОЈ СВЕТ: ПРИЈАТЕЉСТВА ЈАРЕ РИБНИКАР
У МЕМОАРИМА ЖИВОТ И ПРИЧА / 237

Тамара М. ЉУЈИЋ

ПРИЈАТЕЉ, ТО САМ ЈА! / 247

Сања В. ГОЛИЈАНИН ЕЛЕЗ

ХЕТЕРОТОПИЈСКО БИЋЕ СРПСКОГ ПЕСНИШТВА –
АУТОРЕФЕРЕНЦИЈАЛНОСТ ПРИЧЕ О (НЕ)ПРИЈАТЕЉСТУ / 257

Милица А. КАНДИЋ

ЕКОПОЕТИКА: ПРИЈАТЕЉСТВО ЧОВЕКА И ПРИРОДЕ / 277

Маја Ј. МЕДАН ОРСИЋ

ПРИЈАТЕЉСТВО У ПОЕЗИЈИ МИЛАНА ДЕДИНЦА / 287

Миломир М. ГАВРИЛОВИЋ

ВАСКО ПОПА И МИОДРАГ ПАВЛОВИЋ – ПЕСНИЧКИ ДИОСКУРИ / 299

Милица В. ЂУКОВИЋ

ПОЛИТИКЕ ПРИЈАТЕЉСТВА У ПОЕЗИЈИ ДРАГАНА БОШКОВИЋА / 313

Ђорђе М. ЂУРЂЕВИЋ

ПРИЈАТЕЉСТВО ’ТИХОГ ГЛАСА’: ЗАЛОГ ОЧЕНАША У
ПОЕМИ *ЎRISTEN* ДРАГАНА БОШКОВИЋА / 323

Снежана Ј. МИЛОЈЕВИЋ

МОТИВ ПРИЈАТЕЉСТВА У ВАРЛААМУ И ЈОАСАФУ / 333

Марија Ј. БЈЕЛИЦА

ТЕМА ПРИЈАТЕЉСТВА У ДОСИТЕЈЕВОМ СОБРАНИЈУ
РАЗНИХ НАРАВОУЧИТЕЉНИХ ВЕШТЕЈ / 343

Ана Д. КОЗИЋ

ПРИЈАТЕЉСТВО МЕЂУ МУШКАРЦИМА У
РОМАНИМА БОРИСАВА СТАНКОВИЋА / 351

Александра П. СТЕВАНОВИЋ

КУЛТУРА И УМЕТНОСТ ИСТОКА У ПРИЈАТЕЉСТВИМА
КНЕЗА БОЖИДАРА КАРАЂОРЂЕВИЋА / 363

Оливера С. МАРКОВИЋ

РЕТОРИЧКИ МОДЕЛИ КЊИЖЕВНОГ ПРИЈАТЕЉСТВА У
ЕНГЛЕСКОМ ХУМОРИСТИЧКОМ РОМАНУ 18. ВЕКА / 373

Лиција В. ПЕТРОВИЋ

ПУТОВАЊЕ ПРЕМА ДРУГОМЕ КАО ПУТОВАЊЕ ПРЕМА
(НЕМОГУЋЕМ) СОПСТВУ: ПРИЈАТЕЉСТВО, ИДЕНТИТЕТ И
ПРИЧА У РОМАНУ ТАЛАСИ ВИРЏИНИЈЕ ВУЛФ / 385

Никола М. ЂУРАН

БИЋЕ И ЗАЈЕДНИЦА: ОНТОЛОШКА СТУДИЈА ЉУДСКИХ ОДНОСА
У РОМАНУ ВРЛИ НОВИ СВЕТО ОЛДОСА ХАКСЛИЈА / 395

Ана М. НИЋИФОРОВИЋ

ДРАМСКИ СВЕТО ХАРОЛДА ПИНТЕРА: ПРИЈАТЕЉИ И ЉУБАВНИЦИ / 405

Анја В. PETROVIĆ

REIMAGINING WOMANHOOD: POSTFEMINIST PERSPECTIVES
IN ANNE TYLER'S VINEGAR GIRL (2016) AND WILLIAM
SHAKESPEARE'S THE TAMING OF THE SHREW / 415

Ивона РАДОЈЕВИЋ АЛЕКСИЋ и Милан Д. ТОДОРОВИЋ

ПРИЈАТЕЉСТВО ПОД ОКРИЉЕМ ЦИВИЛИЗОВАНЕ
ЗАЈЕДНИЦЕ – МОРАЛНА ДЕГРАДАЦИЈА ГОЛДИНГОВИХ
ДЕЧАКА С ПУСТОГ ОСТРВА / 425

Теодора С. Илић

ИНТИМНОСТ У МЕТАФИКЦИЈИ: УЛОГА ЧЕТВРТОГ ЗИДА У СТВАРАЊУ
ПРИЈАТЕЉСТВА ИЗМЕЂУ ЛИКА И ПУБЛИКЕ У СЕРИЈИ FLEABAG / 435

Владимир Ј. КАРАНОВИЋ

КОНЦЕПЦИЈЕ ПРИЈАТЕЉСТВА, ЉУБАВИ И СЛОБОДЕ У РОМАНУ
УСПОМЕНЕ ЈЕДНОГ НЕЖЕЊЕ ЕМИЛИЈЕ ПАРДО БАСАН / 445

Свејлана СТЕВАНОВИЋ

ЗАТВОР И ПРИЈАТЕЉСТВО У РОМАНУ ДАНИ КУТЕ
ЕДМУНДА ПАСА СОЛДАНА / 455

Верка Г. КАРИЋ

ЗНАЧАЈ ПРИЈАТЕЉСТВА ПРИ ГРАЂЕЊУ МАСКУЛИНИТЕТА
У РОМАНУ ГРАД И ПСИ МАРИЈА ВАРГАСА ЉОСЕ / 469

Елма И. Халиловић

ПРИЈАТЕЉСТВО ИЗМЕЂУ МЛАДИХ И СТАРИХ
У РОМАНИМА ИГОРА КОЛАРОВА / 481

Марина М. ПЕТРОВИЋ ЈИЛИХ

ЈЕДАН ЧОВЕК, ЈЕДАН ПАС И ДВЕ ПРИЧЕ О ПРИЈАТЕЉСТВУ / 491

Кашарина В. МЕЛИЋ
ПРИЈАТЕЉСТВО У СЕНЦИ НАЦИЗМА:
АДРЕСАТ НЕПОЗНАТ К. К. ТЕЈЛОР / 499

Милена Р. НЕШИЋ ПАВКОВИЋ
ИЗАЗОВИ АДОЛЕСЦЕНТСКОГ ПРИЈАТЕЉСТВА У ВРЕМЕ ХИТЛЕРОВОГ
УСПОНА: ПРОНАЂЕНИ ПРИЈАТЕЉ ФРЕДА УЛМАНА / 505

Георгина В. ФРЕИ
ДИДАКТИЗАЦИЈА КЊИЖЕВНИХ ТЕКСТОВА ПОМОЋУ
АЛАТА ПОДРЖАНИХ ВИ: ИДЕЈЕ ЗА ПРИМЕНУ
У НАСТАВИ СТРАНОГ ЈЕЗИКА / 513

Оливера С. Жижовић
ЉУБАВ КОЈА РАЗАПИЊЕ: „ЈУДА ИСКАРИОТСКИ“
ЛЕОНИДА АНДРЕЈЕВА / 525

Милан Б. ГРОМОВИЋ
КОМПАРАТИВНИ ТРОУГАО: ПРИЈАТЕЉСТВО ПЕСНИКА
И БОГА У БЕЛОРУСКОЈ ПОЕЗИЈИ / 535

Бранислава Д. МАКСИМОВИЋ
ТРАКТАТ ТОРКВАТА ТАСА МАНСО ИЛИ О ПРИЈАТЕЉСТВУ
КАО ПРИМЕР ПРОМИШЉАЊА ДРУШТВЕНО-
ФИЛОЗОФСКИХ ПИТАЊА У РЕНЕСАНСИ / 545

Ане А. FERRI
RENEANSNO PRIJATELJSTVO IZMEĐU PJESNIKA LUDOVIKA
PASKVALIĆA I PROVIDURA MATEA VEMBA / 555

Марија М. ПЕЈИЋ
ПРИЈАТЕЉСТВО КЛОРИДАНА И МЕДОРА У БЕСНОМ
ОРЛАНДУ ЛУДОВИКА АРИОСТА / 569

Кашарина З. БИРОВИЋ
ПРИЈАТЕЉСТВО КАО (ПО)ЕТИЧКИ ИМПЕРАТИВ У
ФРАНЦУСКОМ И СРПСКОМ НАДРЕАЛИЗМУ / 581

Мирјана М. БЕЧЕЈСКИ¹

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

КНЕЗ МИХАИЛО АНАСТАСА ЈОВАНОВИЋА У РОМАНУ БЕЗДНО СВЕТЛАНЕ ВЕЛМАР-ЈАНКОВИЋ²

У истраживачком фокусу рада налази се лик кнеза Михаила Обреновића у роману *Бездно* Светлане Велмар-Јанковић, који је представљен кроз три приповедна тока, три документарна извора, три форме ја-приповедања, три субјективне тачке гледишта – „Дневник” самога кнеза, „Бележницу” Анастаса Јовановића и „Писма кнегиње Јулије мајци, грофици Хуњи”, као и кроз једну „објективну” перспективу – коментаре екстрадијегетичког приповедача. Док су интимне белешке кнеза и кнегиње пастиши измишљени на основу начела вероватности и нужности, трећи извор има идејни (не и садржајни) прототекст у *Аутобиографији* коју је уметник започео, а постхумно објавила његова кћи Катарина. Иако их приповедач приписује поменути изворима, сазнања о личности кнеза Михаила списатељица црпи из других историјских докумената, највише из књиге Слободана Јовановића *Друга влада Милоша и Михаила*. Три приповедна тока *Бездна* прати и један визуелни историјски извор: фотографије поменутих личности и кнежевског пара које је снимио А. Јовановић, стратешки распоређене по роману и екфрастички коментарисане од стране приповедача. Фокализацији „Молерчића” – једног од првих фотографа на Балкану, литографа и сликара, кнежевог дворуправитеља и оданог пријатеља – ауторка поклања највећу пажњу управо због чињенице да је Кнез представљен и кроз његов фотографски објектив (што је једини несумњиво аутентични извор), односно због његовог свестрано развијеног чула вида.

Кључне речи: Светлана Велмар-Јанковић, *Бездно*, кнез Михаило, кнегиња Јулија, Анастас Јовановић, пријатељ, документарни извори, фотографије, „Бележница”, *Аутобиографија* Анастаса Јовановића

Светлана Велмар Јанковић била је једна од оних списатељица које су судбински опседнуте историјом, њеним усудом и цикличним понављањем, а поетички специфичним уметничким поступком који спаја два наизглед опречна поетичка начела – тежњу за стварањем илузије веродостојности, с једне, и психолошком карактеризацијом личности, с друге стране. Убеђивање читаоца *свим средствима* да сумња у све истине, осим у истинитост пишчеве приче, остварује се борхесовским поступком: употребом документарне грађе и ослањањем на познате и измишљене историјске изворе, као и домишљањем догађаја на основу историјских података,³ те грађењем ликова на основу историјских прототипова, док се психологизација личности остварује учитавањем оних чињеница на плану личног, интимног живота које су историји непознате и које јој и не могу

1 becejskim@gmail.com

2 Рад је написан у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством науке, технолошког развоја и иновација РС број: 451-03-136/2025-03/200020 од 04. 02. 2025. године

3 „Борхесовска мистификација није ништа друго до потреба да уверимо, било којим средствима, свим средствима, да своју тему нисмо исцалили из малог прста него да је *све њо* (о чему пишемо) *шако било* (или некако тако), јер, ето, ми поседујемо документа, књиге и исповести, књиге староставне, које треба да нашим опсесијама и нашим фантазмима дају легитимитет уверљивости”, писао је Киш бранећи свој документарни поступак примењен у *Гробници за Бориса Давидовича* (2007: 336).

бити познате, односно оних података који су историјски спорни. То је поетичка одлика свих књижевних дела која припадају историјској линији њене прозе, тачније *историографским метафигурама* (Наџић 1996: 62), како је у критици већ примећено (Трнавац Ђалдовић 2016), а уметнички најуспелије несумњиво је остварена у роману *Бездно*. Тако реторско питање постављено на почетку романа – „Ко је уистину био Кнез?” – за историју остаје недокучиво, али би књижевност могла да понуди неке одговоре; тим пре што је и за С. Велмар-Јанковић значајна историја тек вид репресивне и „политизоване нарације” (Bošković 2015: 86; в. Велмар-Јанковић 2012: 5–47).

У истраживачком фокусу овога рада налази се лик кнеза Михаила Обреновића у роману *Бездно*, који је представљен кроз три приповедна тока, три документарна извора (из периода 1858–1865. године), три форме ја-приповедања, три субјективне тачке гледишта: „Дневник” самога кнеза, „Бележницу” Анастаса Јовановића и „Писма кнегиње Јулије мајци, грофици Хуњади”, као и кроз једну „објективну” перспективу – коментаре екстрадијегетичког приповедача. Премда се представља као *истраживач* – што суштински и јесте одлика модерног писца – сва три „извора” која су до приповедача доспела „чудом подударности”, односно *синхронизицијеша*, како би рекао К. Г. Јунг (1977: 138; в. и Jung 1977: 119–198), субјективна су те, дакле, пристрасна. Идући њиховом логиком, она прихвата изазов истраживања и домишљања кнежеве психе. Док су интимне белешке кнеза и кнегиње пастиши измишљени на основу начела вероватности и нужности, трећи извор има идејни (само делимично и садржајни) прототекст у *Аутобиографији* коју је уметник започео пред смрт, будући да се објављене белешке односе на период до 1842. године, тачније, до Вучићеве буне и избеглиштва кнеза Михаила на аустроугарску територију у ноћи између 25. и 26. августа (в. Никић 1956: 415). Као кнежев одани пријатељ и двороправитељ за време његове Друге владе (1860–1868), Анастас Јовановић је о приватном животу кнеза Михаила морао знати много више него било ко други. (Можда је још доктор Пацек био толико интиман с повученим кнезом.) По много чему јединствена личност, овај даровити човек неуобичајено радознала али рационално усмерена духа и далеко испред свога времена, у историји уметности и културе остаће упамћен као графичар, сликар и један од првих фотографа на Балкану (в. Васић 1962; Антић 1977; Debeljković 1977).

Када је реч о прототексту „Бележака” А. Јовановића, подаци из *Аутобиографије* употребљени су у роману на различите начине: приказани су као снови, или у виду кнежевог или уметничког сећања на догађаје из детињства и ране младости (посебно на оне који су претходили и непосредно следили Михаиловом изгнанству, а у којима су, према Анастасовом јасном сведочењу, удела имали кнез Милош и кнез Метерних – Никић 1956: 413–415); или су пак цитирани и парафразирани они одељци аутобиографије који се односе на уметников професионални успон, службу код Милоша Обреновића и школовање у иностранству, те почетке бављења фотографијом. У ауторском коментару *Бездна* приповедач оставља прецизну библиографску јединицу о овом извору (Велмар-Јанковић 1995: 146). Наиме, аутобиографију А. Јовановића најпре је средила и постхумно објавила његова кћи Катарина у два наставка (Ка. Јовановић 1924: 518–526, 588–599), уносећи у изводима делове мемоара и докумената из уметникове заоставштине. На овај извор у роману се сугерише помињањем имена ауторове кћери, познате књижевнице и преводиоца (1869–1954). Потом је уметникову *Аутобиографију* приредио и у целини објавио Љубомир Никић, написавши и

кратак предговор (1956: 385–389; 389–416) – извор који се наводи у роману *Бездно* (Велмар-Јанковић 1995: 146). Након увида у изворне списе, савремени истраживачи допунили су Анастасове аутобиографско-мемоарске белешке важним сведочанствима које је сам аутор у нацрту увода, вероватно из страха, прецртао. На пример, о улози Миливоја Блазнавца у убиству кнеза Михаила (в. Поповић 2018: 41–55), што је податак и историјска претпоставка на коју се списатељица ослањала у драми *Кнез Михаило* (Велмар-Јанковић 1994: 173–174). Међутим, ово трагање за аутентичним изворима не значи да је Светлана Велмар-Јанковић писала историјску драму са илузијом да ће домаћити неку објективну истину о личности кнеза; напротив, њен поднаслов гласи: „Неисторијска драма о историјском збивању.” Следећи теорију посткласичног наратолога Брајана Ричардсона (Brian Richardson), Петра Пешић Ивић с правом примећује да је кнежев лик у роману транстекстуални лик, тј. да „драма и роман заједно граде једну целину књижевног лика” (2024: 211). Тај лик, видећемо, највише одговара визури Кнеза коју је градио Анастас Јовановић.

Катарина А. Јовановић помиње се у роману само узгред, али њено име представља важан сигнал образованом читаоцу, залог „аутентичности” докумената и поузданости приповедања. Јер шта би било логичније него да наводни кнежев „Дневник”, као сведочанство о његовом интензивном интимном животу, остане сачуван у породици Анастаса Јовановића? С. Велмар-Јанковић овде примећује познат борхесовски поступак мешања правих и измишљених извора и ауторства: Катарина је у роману повереник и кнежевог Дневника и „Бележнице” А. Јовановића, драгоценцих предмета које је пред свој одлазак у Швајцарску уочи Другог светског рата дала на чување (неименованој) Госпођи, сматрајући да они морају остати у Србији. Када је Госпођа преминула у старачком дому на Бежанијској коси, у њеном тестаменту је стајало да се „Дневник преда неком од истакнутијих научника или писаца у које се може имати поверење а који се баве живошом и судбином Кнеза Михаила Обреновића III” (Велмар-Јанковић 1995: 15; в. и Велмар-Јанковић 1995: 145–146). Тај писац од поверења јесте ауторка романа.

Иако их приповедач приписује поменутих изворима, сазнања о личности кнеза Михаила списатељица црпе из других историјских докумената, највише из књиге Слободана Јовановића *Друга влада Милоша и Михаила*. Одатле су фаворизовани подаци који подупиру народну легенду о деспоту патриоти и доприносе митизацији Кнеза – поготово мисао о националном уједињењу и његово залагање за стварање савеза балканских земаља за ослобођење од Турака, што је у народној машти заживело као његов завет (в. Јовановић 1990: 510). Такође је доста простора дато кнежевој одлично вођеној спољној политици, којом је високо подигао углед Србије у Европи. Слабе стране његове владавине и гледишта опозиције претежно су приказани кроз фокализацију Молерчића, самога кнеза, кнегиње Јулије, те тиме ублажени: забрана слободе штампе, са којом двором управитељ није био сагласан (Велмар-Јанковић 1995: 257), час неодлучна, час прека нарав, гордељивост због које је увредио чак и Ђуру Даничића (Велмар-Јанковић 1995: 325), затворена и осетљива природа, дављење у бирократији, дворски церемонијали на које народ није био навикао, насупрот Милошевој непосредности приликом контакта с народом, апсолутизам који је понекад ишао до тираније итд.⁴

4 Највише су коришћени подаци о Дукатовачким чланцима (Јовановић 1990: 301–304), поглавља „Михаилов режим” (Јовановић 1990: 394–412), „Расцеп у Михаиловој влади”, у ком се говори и о компромитујућем писму кнегиње Јулије и рангану кнежевског пара (Јовановић 1990: 477–490), и „Општа оцена Михаилове владе” (Јовановић 1990: 506–510).

У *Новинама Србским*, јединим званичним али режимским новинама у Србији у доба владавине кнеза Михаила, списатељица налази до појединости описане церемонијале дочека и испраћаја Кнеза и Кнегиње, сахране Милоша Обреновића, обележавање јубилеја, државних празника и сл. (в. Велмар-Јанковић 1995: 142), за чије осмишљавање и реализацију је морао бити задужен кнежев дворонадзорник.⁵ Ови подаци у роману су представљени као његови планови и утисци.

„Бележници” А. Јовановића ауторка даје једнако простора као и кнежевом „Дневнику”, док се „Писма кнегиње Јулије” појављују тек у поглављу „1862” (на 315. страни романа) и почињу да се смењују с претходна два „извора”, односно приповедна тока. Штавише, рекло би се да приповедач поклања већу пажњу фокализацији уметника неголи самога кнеза, јер у његову моћ запажања и психолошко понижање у личност има највише поверења; његово око-објектив умело је да ухвати и овековечи онај израз лица који је одавао психу и карактер, да представи судбину.

„Бележница” ће показати да Молерчићева оданост и љубав према достојанственом кнезу нису замутили његово свестрано развијено чуло вида: као кнежев анђео-чувар, он је тачно знао у којим ситуацијама да предност да свом бистром логичком расуђивању, а када да следи упозорења која му шаље његово несвесно. Тако ће, на пример, код г. Лавровског приметити да „тај учењак неуочењачко лице имаде. Очи му сјакте, као у риса” (Велмар-Јанковић 1995: 154). Приповедач чак отвара могућност да је Анастас друго или треће Ја самога кнеза, будући да су записи у „Бележници” датирани на оне датуме када кнез не пише свој „Дневник”. Тако је све до тренутка када кнез сазнаје за кнегињино неверство. Раскорак између владарског осећања дужности (доведен до крајности) и потребе за личном срећом ствара дубоки расцеп у његовој личности, те снаге несвесног све чешће преузимају доминацију над свесним. Ово је сугерисано архетипским симболом *уробороса*, који се у роману појављује неколико пута: утиснут је на пронађеном прастаром прстену који као да је прављен за прст кнеза Михаила – потврда Јунговог принципа синхронизитета; други пут Анастас га помиње када се мучи како да саопшти кнезу истину о кнегињи; и на крају романа, када симбол *уробороса* поприма и метапоетичко значење, враћајући читаоца на питање с почетка („Ко је уистину био Кнез?”) и на значење наслова *Бездно*. Премда различитим рукописима и стилем – Анастасов речник је народни и једноставан, док је кнежев славеносербски и високопаран – уметник и кнез тада паралелно воде своје интимне белешке. Осим тога, кнезу се у сновима јавља нека заједљива персона која узима обличје његове замагљене фотографије са цилиндром и суочава га са његовим поступцима, непријатним истинама и заблудама о људима, догађајима и српском народу – баш као што то на јави чини његов пријатељ Анастас Јовановић. Реч је о портрету кнеза Михаила из 1841. године, који је Анастас сматрао неуспелим, а чију је сеновитост списатељица вешто употребила за мистификацију кнежевог двојника (савести, подсвести) у роману.

Као што је већ наглашено, доминацији уметникове визууре кнеза у *Бездну* доприноси и то што три приповедна тока прате аутентични визуелни историјски извори: фотографије Кнеза, Кнегиње и кнежевог пара које је снимео А. Јовановић, као и аутопортрети уметника. Све је то стратешки распоређено по роману у виду интермедиијалних и фактоцитата, те екфрастички коментарисано од стране

5 О поменутих документарним изворима опширније смо писали у реферату „Приповедни поступци у роману *Бездно* Светлане Велмар-Јанковић”, изложеном на Међународној конференцији *Шестинадесетих славистички четири. Памети и историја в славјанскије езици и литератури* у Софији 30. и 31. маја 2024. године. Зборник радова са тога скупа очекује се 2026. године.

приповедача. Спиратељица је консултовала каталоге са Анастасових постхумних изложби фотографија (Велмар-Јанковић 1995: 146; уп. Антић 1977) и уметничко-ва сведочења о новинама у фотографским техникама, тешкоћама и изазовима са којима се сусретао, што говори о његовом интензивном промишљању фотографије, фотографских техника, односа фотографије и стварности/живота, физичког изгледа, карактера и психичког стања портретисане особе и сл.⁶ Таква металептички поступак примењен је на самом почетку романа, где приповедач описује и тумачи, са метафоричким призвуком, фотографију „Кнез Михаило у ентеријеру” која је пред читаоцем, уносећи притом сумњу у поузданост овог (као и сваког) историјског извора када је реч о људској психи и емоцијама:

Ови контрасти светлог и тамног окружују Кнеза и теже ка њему: смишљени су и зато да би се његово замишљено лице што боље осветлило, споља. Изнутра, из себе, оно зрачи тмином. [...]

Према начину на који се у то време морала снимати фотографија, односно талботипија, Кнез Михаило је свакако дуго седео тако намештен, у том намештеном ентеријеру. Питање које нас данас копка је: у којој се мери и у којем смеру намештао у себи, изложен оку објектива? Да ли је она личност каквом је хтео да се представи баш иста ова коју нам представља фотографија? Личност двојака, светла и тамна? Или, другачије речено: да ли се Кнез, и несвестан тога, мењао у себи под оком објектива и пред оком свог пријатеља Анастаса Јовановића, који је, можда, био и његово друго Ја? Или треће? (Велмар-Јанковић 1995: 12–13)

Питање које је такође за нас важно јесте: У којој је мери Анастасов објектив могао улепшати кнежев лик и карактер, тим пре што је уметник „брижљиво припремао све што ће снимати и снимити?” (Велмар-Јанковић 1995: 11)

Лик Анастаса Јовановића (Настаса, Молерчића) присутан је од самог почетка романа и обликован кроз бројне сцене, догађаје и ситуације. Он је ангажован за куповину рођенданских поклона супружника (кнез му поверава израду најфиније српске народне ношње за кнегињу и сл.) и пригодних поклона државницима (на пример, осмислио је Српску почасну сабљу као поклон кнеза Михаила румунском кнезу Кузи), за набавку књига и уређење Двора и Малог дворца за кнегињу Јулију, неизбежан је организатор свечаности и дворских церемонијала (уз ватромет, илуминацију и сличне атракције које су за Београд и Србију представљале новину), али и неформални саветник – било да је реч о неким државним питањима, било о проблемима у приватном животу кнежевом. Иако веома рационалан у поступцима и просуђивању, Анастас отире сузе када кнез Михаило по повратку у Србију земљу целива (Велмар-Јанковић 1995: 53). Кроз ове сцене приказано је пријатељство које далеко превазилази односе владара и поданика: од готово безбрижних, срдачних сусрета и дугих шетњи на имању Иванка, испуњених бригом о томе каква ће уживања приредити и боље удовољити кнегињи, преко поверљивих разговора на политичке и интимне теме, до проблема и дужностима оптерећених живота на српском двору. Поверење, оданост, разумевање, пријатељска брига и љубав јесу узајамна осећања кнеза Михаила и његовог пријатеља Анастаса Јовановића. „Од Молерчића, по себи разуме се, не раздвајам се, кад у Србију пођем”, записује у свом „Дневнику” (Велмар-Јанковић 1995: 46). Многи пасуси кнежевих интимних бележака испуњени су оним што Молерчић ради, мисли и говори, као и биографским подацима о његовом

6 „Мучи ме што фотографија је само малени део стварног. Стварно изчупано из целисти и у међе стављено. У међе оног што апаратом оком узме се. А мами ме да што дубље у стварност уђем. У онунутрену. Што је иза позе. Иза маске. Иза љуске. Што од мене и мог апарата бега. То је опасно, и баш зато привлачи ме. Искушава. Чика.” (Велмар-Јанковић 1995: 161)

животу. Тако читалац сазнаје „како га је слово Ж у свет одпослало” (Велмар-Јанковић 1995: 24), тј. како је постао штићеник кнеза Милоша и пријатељ династије Обреновић (уп. Никић 1954: 403), сазнаје о његовим сновима да посети далеку Африку, упознаје његову страст према дагеротипији, чак присуствује листању албума који је поклонио кнегињи Јулији за рођендан. Посредством кнежевог „Дневника” и кроз фокализацију кнеза читалац упознаје Анастасов бритки ум и обазриву природу, али и дубока промишљања живота, српског и западњачког колективног менталитета,⁷ сличности и разлика између Милоша и Михаила Обреновића, властољубља и честољубља, добрих и лоших националних стереотипа, подсвесних покретача људских страсти и поступака:

Молерчић чврсто увереније имаде, док ја о томе само слутим, да је у овај олуј што се у Србији заковитлао, мој милостиви Баба своје прсте и те како умешао. [...] Молерчић мисли да Баба ни са ким, па ни са мнош, власт своју делити не хоће, [...]. Молерчић ми онда казује како се, док је дагеротипије радио, из људског лица учити научио. Оно што је можда највећма разумео, то је да ни један човек о себи самом не знаде много. Стварност што се у нама наводи, вели, различна је и различне форме узима, као што свака од тих форми и своје наличје скрива. [...] Добро Молерчић вели: свако лице и своје наличје имаде, свако светљење и своје сенчење што уз њега упоредно стоји. (Велмар-Јанковић 1995: 29–30)

Молерчић о свем тачан план сочини, као да сваку стварност у некаков рам ставити уме и као слику је, у мислима својим, преликати. То његово унапред виђење што ме је увек удивљавати знало, сада је јоште већије постало. (Велмар-Јанковић 1995: 27)

Анастасова уметност даривања – таленат веома редак, који поседују само они који умеју да посматрају, послушкују друго биће и са њим саосећају – потцртана је на више места у роману. Он, видели смо, никада не поклања уобичајене поклоне, већ је сваки од њих изузетан по креативности, уложеном труду, љубави и уважавању јединствености особе којој је намењен. Поред поменутог албума кнегињи Јулији, литографски портрет кнегиње Љубице који Молерчић поклања за рођендан кнезу Михаилу, дубоко је дирнуо слављеника и учврстио њихова узајамна пријатељска осећања: „Рекнем му синоћ, кад смо на трен, пред концерат, насамо остали, како понекад мним да он моја најтаинија желанија и најскривитије мисли погађати знаде. А он се само смеши и очи му у тами цакле од некенутрене снаге” (Велмар-Јанковић 1995: 31).

Кнез поштује Анастасов рад и залагање,⁸ чак му у двору одређује просторије за развијање фотографија. Он такође „чита” расположења и осећања свога пријатеља из најсуптилнијих израза лица: у срџби „нарочити, тији смеј један”; „Када је данас, у рано пре подне, Молерчић у мој кабинет ушао са онаковим стаменим лицем својим, на м’а сам премро” (Велмар-Јанковић 1995: 96, 105).

Евоцирање болних успомена кнеза Михаила у тренутку када је крочио у одаје покојне мајке и брата, у којима је и сам одрастао и учио, а касније Лицеја, приметио је једино Анастас: „[...] Господин Вук од мог осећавања ништа заметио није, али је зато Молерчић заметио све. Уз мене је једнако, као сенка, стајао, у стражи некој чудној. А ја сам, идући кроз Лицеја, једнако корак Материн чекао да зачујем. И у један м’а, причинило ми се: Молерчића за руку увати, али, ништа.” (Велмар-Јанковић 1995: 98)

7 „Молерчић вели, и у томе са њим согласан сам, да свака наредба кад у Србији спроводити се почне, одмах и наличје своје показује.” (Велмар-Јанковић 1995: 31)

8 „Свугди се његова рука приметити може.” (Велмар-Јанковић 1995: 86)

Молерчић је поносан на свога Кнеза и пријатеља, и као што ужива у његовим врлинама и успесима, те уочава позитивне промене у говору и одлучност у владарском држању, тако га никада не лаже. Једини је он, видели смо, кадар да му саопшти болне и непријатне истине,⁹ да му укаже на погрешке, али и да остане уз њега и када греша. Он познаје кнежеву романтичну и племениту природу, памти зло као и добро које су му чинили¹⁰ и обазрив је за обојицу. Од повратка у Србију па до кнежевог коначног растанка с кнегињом, Анастасове најинтимније мисли, поверене само „Бележници”, испуњене су мрачним слутњама и бригом за пријатеља. Та пожртвованост постаје доминантна након издаје која је у приватном животу погодила кнеза, показујући да је пријатељство непрекидно даривање и заштита и онда када не примећујемо да смо у ствари даривани и ко нас и од кога/чега штити.

Као цензор дворске преписке, Анастас први сазнаје за кнегињино брачно неверство, што је чињеница коју потврђују и историјски извори.¹¹ Али само у роману његов мучни положај и чамотиња метафорично су представљени опсесијом змијама и змајевима (*Бездно* 1995: 318–320; уп. Страњаковић 1940: 35–39). Знајући да ће саопштењем тог сазнања срушити читав кнежев свет, али да му не сме прећутати истину, његов пријатељ оклева, морална дилема га раздире, саосећање постаје уосећавање, емпатија почиње да утиче на његово психофизичко здравље:

Шта све не чиним да ту мисао одвратим, од себе одагнам, па ништа. И у јави је уз мене, и у сну. И у сновиђењу у којем се сад често нађем. И кад ми се свест сасвим преда послу, црни талог бола скупља ми се. Боли ме и Његов бол који ће тек доћи. А Он га, сада, не слути.

Пуна ми соба цртежа. Змије и змајеви, особито змајеви. Одасвуд гледе. Неки у мене, неки ван мене. (Велмар-Јанковић 1995: 318)

Анастас најпре покушава да подсети кнегињу на брачни завет и тиме заштити кнеза. Након сцене са припремом празничних колачића, што је била прилика да јој скрене пажњу на то да је упознат са њеном недоличном преписком с грофом Карлом Аренбергом, срдачне односе између Анастаса и кнегиње замењују нужни и хладни сусрети, уз комуникацију на нивоу протокола и пристojности. Чак и када дође до краткотрајног помирења кнежевског пара (после њеног храброг држања у Двору током турског бомбардовања Београда 3. јуна 1862. и успешне дипломатске мисије у Лондону), Анастас према њој остаје уздржан: „Кнез је племенит и заљубљен. Може да прашта. Ја сам само фотограф и нисам племенит: ја не могу.” (Велмар-Јанковић 1995: 407)

Као што је лик Анастаса Јовановића најбоље приказан кроз кнежев „Дневник”, тако је и лик кнеза Михаила у роману *Бездно* највише обликован кроз визуру његовог пријатеља А. Јовановића, човека по много чему другачије природе од сензибилног и племенитог кнеза. Јер ко би други могао да зна какве су психолошке дилеме мориле кнеза као супружника који је доживео брачно не-

9 Нека Те, жести се, мој господару, знадем да боли. Али је доба дошло да и болна сознанија сва имати мораш’ (Велмар-Јанковић 1995: 40). „Ево опет за једном смрти једно искупљење слеђује”, рекне [о гресима кнеза Милоша] (Велмар-Јанковић 1995: 121).

10 „Молерчић ми је, у четири ока, рекао да се нада како за Великим Кнезом нећу туговати, јер ми је он, у младости мојој, о глави радио, иако је сад, у старости својој, са мном врло пријатељски ћаскати знао” (Велмар-Јанковић 1995: 88)

11 Премда писмо кнегиње Јулије грофу Карлу Аренбергу од 9/23. фебруара није сачувано, о његовој тајанственој садржини сазнајемо из бележака Милоја Лешјанина; чак и у том писму кнегиња истиче да је кнез Михаило племенит и „у највећем степену сваког поштовања достојан” (Јовановић 1990: 477; Страњаковић 1940: 36).

верство, уз то и владара полуослобођене Србије између политике великих сила, романтичара у националним а романтика у љубавним заносима, како сведоче и историјски извори (Јовановић 1990; Страњаковић 1940)? Ко би боље могао да разуме његову тиху самоуништавајућу патњу и да стоји на бранику његове интиме и достојанства у доба када се веровало да брачна историја владара није само његова лична ствар него и политички догађај (Јовановић 1990: 479)? Да ли је Анастас Јовановић, штитећи право на приватност кнеза Михаила, у својим мемоарско-аутобиографским белешкама намерно прећутао чињенице из његовог брачног живота – што у једном коментару сугерише и екстрадијегетички приповедач¹² – или просто није стигао да их прибележи, за историју ће остати тајна. Али књижевност ће покушати да је одгонетне, развијајући слику дубоког, пожртвованог, несвакидашњег пријатељства – пријатељства које се спушта до *бездна* туђе патње.

ЛИТЕРАТУРА

- Антић 1977: Р. Антић, *Анастас Јовановић, први српски фотозраф* [каталог изложбе], Београд: САНУ, 1977.
- Васић 1962: П. Васић, *Животи и дело Анастаса Јовановића*, Београд: Народна књига.
- Воšković 2015: D. Vošković, *Zablude čitanja*, Београд: Službeni glasnik.
- Велмар-Јанковић 2012: С. Велмар-Јанковић, *Историја и приповедање*. Разговор водио Зоран Јеремић, У: *Бездане светлосћи: о књижевном делу Светилане Велмар-Јанковић*: зборник, Прир. Михајло Пантић. Београд: Библиотека града, 5–47.
- Велмар-Јанковић 1994: С. Велмар-Јанковић, *Кнез Михаило: неисторијска драма о историјском збивању*, Београд: СКЗ.
- Велмар-Јанковић 1995: С. Велмар-Јанковић, *Бездно*, Београд: Време књиге.
- Debeljković 1977: B. Debeljković, *Stara srpska fotografija*, Београд: Музеј применјене уметности: Музеј града Београда.
- Јовановић 1990: С. Јовановић, *Уставобраници и њихова влада (1838–1858): Друга влада Милоша и Михаила*, Београд: БИГЗ – Југославијапублиц – СКЗ.
- Jung 1977: K. G. Jung, *Duh i život. Odabrana dela K. G. Junga*, књ. 3, Preveli Desa i Pavle Milekić, Novi Sad: Matica srpska.
- Ка. Јовановић 1924: Ка. А. Јовановић, *О животу и раду Анастаса Јовановића*, *Српски књижевни гласник*, н. с. XIII (1924), 518–526, 588–599.
- Kiš 2007: D. Kiš. *Skladište, Sabrana dela Danila Kiša*: u redakciji Mirjane Miočinović 2006–2007, Београд: Prosveta.
- Никић 1956: Љ. Никић, *Аутобиографија Анастаса Јовановића, Годишњак Музеја града Београда*, књ. III (1956), 385–416.
- Пешић Ивић 2024: П. Пешић Ивић, *Лик кнеза Михаила у роману Бездно и драми Кнез Михаило* Светлане Велмар-Јанковић, У: *Поетика прозе* Светлане Велмар-Јанковић: Зборник радова поводом деценије од смрти Светлане Велмар-Јанковић (1933–2014), Ур. Снежана Милосављевић Милић и Јелена Милић, Ниш: Универзитет у Нишу, Центар за наратолошке студије, 207–222.
- Поповић 2018: Р. Ј. Поповић, *Додаци и допуне мемоара Анастаса Јовановића, Годишњак града Београда = Annuaire de la ville de Belgrade*, књ. LXV, 41–55.

¹² „Помишљам да можда и није хтео да запише све што је знао.” (Велмар-Јанковић 1995: 146)

- Страњаковић 1940. Д. Страњаковић, *Михаило и Јулија*, Београд: Издавачка књижарница Геце Кона.
- Трнавац Балдовић 2016: Н. Трнавац Балдовић, Приповедање историје: Историјски наратив у *Бездну* Светлане Велмар-Јанковић, <<https://philol-forum.uni-sofia.bg/history-narrative-svetlan-velmar/>>, 11. 10. 2022.
- Наџон 1996: Linda Наџон, *Poetika postmodernizma: istorija, teorija, fikcija*, Preveli Vladimir Gvozden i Ljubica Stanković. Novi Sad: Svetovi.

PRINCE MIHAILO AS SEEN BY ANASTAS JOVANOVIĆ IN THE NOVEL *THE ABYSS* BY SVETLANA VELMAR-JANKOVIĆ

Summary

The research focus of the paper is the character of Prince Mihailo Obrenović in the novel *The Abyss* by Svetlana Velmar-Janković, who is portrayed through three narrative threads, three documentary sources, three forms of first-person narration, three subjective viewpoints – the “Diary” of Prince Mihailo, the autobiographical “Notebook” of Anastas Jovanović, and “Letters from Princess Julia to her mother, Countess Hunyady”, as well as through an “objective” perspective – the comments of an extradiegetic narrator. While the intimate notes of the Prince and the Princess are fictional pastiches grounded in the principles of plausibility and necessity, the third source possesses its conceptual (though not content-based) prototext in the autobiography started by the artist, and posthumously published by his daughter Katarina. Although the narrator attributes these accounts to the above mentioned sources, the author draws much of her understanding of Prince Mihailo’s personality from other historical documents – chiefly from Slobodan Jovanović’s book *The Second Reign of Miloš and Mihailo*. Three narrative threads of *The Abyss* are accompanied by a visual historical source: the photographs of the princely couple taken by Anastas Jovanović, strategically placed throughout the novel and interpreted by the narrator in an ekphrastic manner. The author gives the greatest attention to the focalisation of “Little Painter” – a graphic artist, painter and one of the first photographers in the Balkans, court administrator, and a loyal friend of the Prince – precisely due to the fact that the Prince was depicted both through his photographic lens and his highly-developed visual perception.

Keywords: Svetlana Velmar-Janković, *The Abyss*, Prince Mihailo, Anastas Jovanović, friend, documentary sources, photographs, “Notebook”, first-person narration

Mirjana M. Bečejski

Филолошко-уметнички факултет Крагујевац
СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ
Зборник радова са XIX међународног научног скупа
одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу
(25–26. октобар 2024)

Књига II

ПРИЈАТЕЉСТВО

Одговорни уредници
Проф. др Драган Бошковић
Проф. др Часлав Николић

Секретар уредништва
Др Ђорђе Ђурђевић

Лектура и коректура – српски језик
Др Ђорђе Ђурђевић

Лектура и коректура – енглески језик
Проф. др Даница Јеротијевић Тишма

Издавач
Филолошко-уметнички факултет Универзитета у Крагујевцу

За издавача
Проф. др Никола Бубања
декан Филолошко-уметничког факултета

Технички уредник
Стефан Секулић

Штампа
Филолошко-уметнички факултет
Крагујевац

ИСБН
978-86-6218-001-8 (низ)
978-86-80596-96-9

Тираж
80

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41.09(082)
821.09(082)

**МЕЂУНАРОДНИ научни скуп Српски језик, књижевност, уметност
(19 ; 2024 ; Крагујевац)**

Српски језик, књижевност, уметност : зборник радова са XIX међународног научног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу (25-26. октобар 2024). Књ. 2, Пријатељство / [уредници Драган Бошковић, Часлав Николић]. - Крагујевац : Филолошко-уметнички факултет Универзитета, 2025 (Крагујевац : Филолошко-уметнички факултет). - 587 стр. : илустр. ; 24 cm
Тираж 80. - Стр. 5-9: О трокњижју са XIX међународног научног скупа „Српски језик, књижевност, уметност” / уредништво. - Стр. 11: О књижевнокултуролошкој књизи са XIX међународног научног скупа „Српски језик, књижевност, уметност” / уредници. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад. - Резимеи на више језика.

ISBN 978-86-6218-001-8 (низ)
ISBN 978-86-80596-96-9

- а) Српска књижевност -- Мотиви -- Пријатељство -- Зборници
- б) Светска књижевност -- Мотиви -- Пријатељство -- Зборници

COBISS.SR-ID 178011657